

Чернушенко Дмитро Антонович –
ад'юнкт кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної
академії внутрішніх справ

СТАНДАРТИ ООН ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ КОРИСТУВАЧІВ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Подано характеристику та проведено аналіз стану гарантування й захисту прав психічно хворих людей у міжнародних нормативно-правових актах ООН. Проаналізовано досвід співробітництва Всесвітньої медичної асоціації та Всесвітньої психіатричної асоціації з Комітетом з прав людини ООН щодо правового регулювання та політики захисту прав стосовно психічно хворих людей.

Ключові слова: права людини; права психічно хворих; нормативно-правові акти.

Дана характеристика и проведен анализ состояния обеспечения и защиты прав психически больных людей в международных нормативно-правовых актах ООН. Проанализирован опыт сотрудничества Всемирной медицинской ассоциации и Всемирной психиатрической ассоциации с Комитетом по правам человека ООН относительно правового регулирования и политики защиты прав в отношении психически больных людей.

Ключевые слова: права человека; права психически больных; нормативно-правовые акты.

Posted characterization and the analysis of the guarantee and protect the rights of mentally ill people in international regulations UN. The experience of cooperation of the World Medical Association and the World Psychiatric Association Committee on Human Rights UN legal regulation and protection policy in relation to mentally ill people.

Keywords: human rights, the rights of mentally ill; regulations.

Захист і дотримання прав людини, особливо у сфері надання психіатричних послуг, є лакмусовим папірцем здійснення соціальних, політичних, правових, і, врешті-решт, демократичних перетворень у нашій країні й тому перебувають під постійним контролем з боку як міжнародної спільноти, так і громадянського суспільства. В Україні дослідженням проблеми захисту прав психічно хворих займалися Н. О. Воробйова, В. В. Глуховский, Т. С. Грузева, Н. П. Кризина, В. Ф. Москаленко, Я. Ф. Радиш, В. Г. Третьякова, О. В. Шершель, М. М. Ясинок та ін.

Предметом розгляду фахівців є відповідність вітчизняного законодавства у сфері прав психічно хворої людини міжнародним

стандартам. Предметом розгляду цієї статті є світоглядні основи, історичні, соціальні й політичні підґрунтя формування правових стандартів у сфері гарантування та захисту прав психічно хворих.

Дослідження цієї сфери є актуальним, оскільки захист прав найбільш вразливих верств населення відображає не тільки юридичний, правовий простір існування людини в сучасному суспільстві, але й висвітлює інші проблеми – ефективності державного управління, рівня надання медичних послуг, ефективності системи соціального захисту, стану моральної свідомості та людяності.

Метою цієї статті є дослідження історії питання правового забезпечення та охорони психічного здоров'я людини в контексті *Міжнародного білля про права людини* (ООН).

Універсальна природа прав людини проявляється в тому, що вони належать усім людям. Вислів «Права людини – це те, що робить нас людьми», який прозвучав у доповіді з приводу святкування піввікового ювілею Загальної декларації прав людини 10 грудня 1997 року, належить Генеральному секретарю ООН Кофі Аннну.

Сутність універсальної концепції прав людини полягає у визнанні людської гідності та прав людини найвищими абсолютними цінностями; визнанні прав людини такими, що не можуть бути відчужені через політику держави; визнанні рівності людей у гідності та правах; визнанні всієї системи громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав людини; визнанні цінностей демократії та правосуддя; забезпеченні міжнародної та внутрішньодержавної системи захисту прав людини [1].

Розвиток прав людини завжди був пов'язаний з історичними змінами в житті людства. Схвалення таких документів як американська Декларація Незалежності 1776 року, Десять поправок до Конституції США 1791 року, французька Декларація прав людини та громадянина 1789 року, рішення Віденського конгресу 1815 року про відміну рабства, «гуманітарне право» Гаазької конвенції 1907 року символізує становлення прав людини в демократичному суспільстві.

Нюрнберзький процес над військовими злочинцями (1945–1946 роки) став каталізатором правотворчого процесу, що сприяв усвідомленню світовим співтовариством проблеми дотримання та захисту прав людини як проблеми світової політики: систематичні вбивства мільйонів невинних мирних жителів, злочини, учинені нацистською Німеччиною, поставили питання стосовно базових цивілізаційних і світоглядних основ існування людства.

У 1946 році розпочалася робота з підготування документа, який передбачалося назвати *Міжнародним біллем про права людини*, а 10 грудня 1948 року на 183-му пленарному засіданні Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй в Пале-де-Шайо (Париж) було остаточно ухвалено Загальну декларацію прав людини в остаточній редакції.

Загальна декларація прав людини (1948) є документом, у якому надано найбільш авторитетне визначення міжнародних норм щодо прав людини. Елеонора Рузвельт назвала Декларацію «Великою хартією вольностей» для всього людства, тому цей документ іноді називають Хартією прав людини [2].

Міжнародний білль про права людини – це неофіційна назва набору міжнародних документів, до якого належать Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966) [3], Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, прийнятий Генеральною Асамблеєю 16 грудня 1966 року, що набрав чинності 3 січня 1976 року [4] та Факультативний протокол до Міжнародного пакту про цивільні та політичні права (1966) [5].

До базових документів також належать: Другий факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, що стосується скасування смертної кари [6], Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання [7].

Згідно з базовими положеннями *Міжнародного білля про права людини*, людина має право на рівність прав без дискримінації; право на життя, свободу та особисту недоторканність, захист від рабства, захист від катування й жорстокого чи нелюдського покарання; право на визнання суб'єктом права; право на рівний захист за законом, доступ до правових засобів проти порушень прав, захист від свавільного арешту чи затримання, судовий розгляд незалежним та безстороннім судом; право на презумпцію невинуватості, захист від зворотної дії кримінальних законів; право на захист приватного життя, право на одяг, їжу та житло, право на охорону здоров'я і соціальне забезпечення; право на освіту, участь у культурному житті; право на соціальний і міжнародний порядок, необхідний для реалізації прав [8].

Законодавчі угоди, конвенції розробляються міжнародною організацією або конференцією і надаються державам для розгляду, тобто стають відкритими для підпису та ратифікації. Чинність конвенціям й угодам надає ратифікація та підписання суверенних країн, згідно з конституційними процедурами. Саме після ратифікації конвенція стає чинною для країни. Це означає, що держава бере на себе відповідальність за дотримання конвенції, норм і прав, задекларованих у ній, і зобов'язується привести своє національне законодавство у відповідність до підписаного й ратифікованого документа.

Для досягнення бажаних результатів держава повинна застосовувати різні засоби правового й організаційного характеру, створювати умови для функціонування та взаємодії двох систем права – міжнародної та національної. Ефективність права визначається реальними результатами, яких було досягнуто в процесі застосування його норм [9].

Незважаючи на ратифікацію *Міжнародного білля про права людини*, у Радянському Союзі грубо порушувалися права людини, у тому числі й за допомогою «каральної психіатрії». Психіатрію як механізм

переслідування інакодумців нерідко використовували для позбавлення від політичних опонентів, конкурентів, для проведення заборонених нормами міжнародного права експериментів над психічно хворими пацієнтами.

За сталінських часів «каральна психіатрія» використовувалась епізодично, а із середини 1950-х років – цілеспрямовано. Прийняті в 1960-х роках інструкції навмисно спрощували процедуру примусової госпіталізації.

Вперше публічну оцінку психічному стану політичних опонентів щодо комуністичного режиму дав М. С. Хрущов у газеті «Правда» від 24 травня 1959 року: «Злочини – це відхилення від загальноприйнятих норм поведінки в суспільстві, які викликані розладами психіки людини. Чи можуть бути хвороби, психічні розлади в комуністичному суспільстві серед окремих людей? Мабуть, можуть. Якщо так, то можуть бути і дії, властиві людям з ненормальною психікою... Тим, хто на такій підставі став би закликати до боротьби з комунізмом, можна сказати, що і зараз є люди, які борються з комунізмом, але в таких людей, напевне, явно не в нормі психічний стан». Знаменитим став вислів Хрущова: «Проти соціалізму може виступати тільки божевільний».

Знамениту 58 статтю Кримінального кодексу РСФСР, що набрала чинності 25 лютого 1927 року для протидії «контрреволюційній діяльності», було декілька разів переглянуто, а перелік підпунктів статті 58-1 був оновлений і набрав чинності 8 червня 1934 року. У кримінальних кодексах інших союзних республік СРСР були аналогічні статті. Зокрема, у Кримінальному кодексі Української РСР відповідною статтею була 54. З 1921 по 1953 рік за 58-ю статтею і відповідними їй статтями в кримінальному законодавстві інших республік було засуджено 3 780 000 людей [10]. Ця стаття дозволяла визнавати всіх незгодних із політикою Радянського Союзу злочинцями. У 1961 році її фактично було замінено інструкцією «З невідкладної госпіталізації психічно хворих, які загрожують суспільній безпеці», що дозволила визнавати всіх незгодних із політикою Радянського Союзу психічно хворими та недієздатними, і, не проводячи судових розглядів, без залучення світової громадської думки і пов'язаного з цим розголосу ізолювати їх у психіатричних лікарнях. Згідно з цією інструкцією, поняття суспільно небезпечних дій було розширено за рахунок статті 70 – «Антирадянська агітація та пропаганда»; статті 1901 – «Розповсюдження свідомо неправдивих думок, що ганьблять радянський державний та суспільний лад»; статті 1902 – «Знищення над державним гімном або прапором»; статті 1903 – «Організація або активна участь у групових діях, що порушують порядок» [11].

Увагу громадськості до практики застосування психіатрії та грубого порушення основоположних прав людини привернули випадки примусової госпіталізації Петра Григоренка (1964, 1969), Олександра Єсеніна-Вольпіна (лютий 1968 року), Жореса Медведєва (травень 1970 року), Леоніда Плюща (липень 1973 року). В'язнями СПБ були Володимир Буковський, Віктор Файнберг, Микола Плахотнюк, Анатолій Лупиніс, Ганна Михайленко та ін.

Документальні свідчення в'язнів, умови їх утримання, існування психіатричних лікарень спеціального типу стали предметом уваги міжнародного співтовариства психіатрів. У 1983 році, під загрозою виключення, радянське Всесоюзне співтовариство психіатрів і невропатологів змушене було вийти із Всесвітньої психіатричної асоціації [12].

Навіть нині, після розпаду Радянського Союзу, у незалежній Україні трапляються випадки застосування психіатрії в політично вмотивованих справах. Наприклад, 10 січня 2011 року Вінницька правозахисна група звернулася до урядів країн Європейського Союзу з проханням обмежити можливість вільно подорожувати до країн ЄС для українських чиновників та співробітників правоохоронних органів, причетних до переслідувань правозахисників. У зверненні наголошено, що «у місті Вінниці прокуратура області намагається запроторити до психіатричної лікарні абсолютно здорову людину – профспілкового діяча та правозахисника Андрія Бондаренка, який відстоює права людей на виплату заробітної плати та захист інших трудових прав». 29 жовтня 2011 року суд міста Вінниці прийняв ухвалу про призначення медичного обстеження Андрію Бондаренкові після того, як прокурор заявив, що той має «загострене усвідомлення своїх особистих прав і войовничу, наполегливу готовність відстоювати їх неадекватними способами».

Правозахисна організація «Amnesty International» у своєму річному звіті (який було оприлюднено 12 жовтня 2011 року) назвала «тривожною» тенденцію зміни ситуації з правами людини в Україні. Головним чином занепокоєння міжнародної організації викликають переслідування українських правозахисників правоохоронними органами. «Вони піддавалися нападам і переслідуванням з боку співробітників правоохоронних органів, у зв'язку з їх роботою щодо захисту прав людини», – говориться у звіті. «Існує велика вірогідність того, що примусове психіатричне обстеження Андрія Бондаренка прямо пов'язано з його професійною діяльністю профспілкового та правозахисного активіста», – прокоментувала цю ситуацію експерт «Amnesty International» по Україні Гезер Макгілл [13].

Використання «каральної психіатрії» перебуває під пильним контролем суспільства – правозахисних організацій, ЗМІ, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Таким випадкам надається належна оцінка яку самому суспільству, так і в міжнародному середовищі.

Інший бік проблеми – зміна політичного використання психіатрії порушення економічних і соціальних прав психічно хворих. Семен Фішельович Глузман, правозахисник, лікар-психіатр, який зважився на початку 70-х років провести альтернативну офіційній психіатричну експертизу генералові Петру Григоренку і поставив йому діагноз «здоровий», за що відбув ув'язнення з Іваном Світличним, Василем Стусом, Зиновієм Антоном, описує цю ситуацію таким чином: «Можу вам сказати, що такого жаху, як зараз, раніше не було. Раніше лікарі боялися і судді боялися, і наглядові ради побоювалися, що їх приструнять.

Зараз квартири у цих нещасних, визнаних хворими по психіатрії, летять праворуч і ліворуч. Їх тепер роблять то хворими, то здоровими... За радянської влади такого бути не могло. Справа в тому, що радянська влада, звичайно, зловживала психіатрією. Однак лікар був під контролем. Суддя був під контролем. Були хоч якісь правила гри. Сьогодні правил гри немає. Нині тільки гроші спрацьовують» [14].

Відомо, що в країнах, уражених корупцією, дотримання і захист прав людини мають декларативний характер. Відверта бідність, безвідповідальність посадових осіб, правовий нігілізм породжують у суспільстві простір порушення прав людини.

На офіційному сайті Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини оприлюднено звіт за результатами 11-ти моніторингових візитів до психіатричних закладів системи Міністерства охорони здоров'я України. За результатами візитів було виявлено низку проблем у сфері забезпечення прав та свобод пацієнтів, зокрема, окрім недостатності коштів на харчування та медикаментів, відсутності типових нормативів щодо організації охорони відділень, у звіті наведено такі приклади порушень базових прав людини: «У Херсонській обласній психіатричній лікарні особи, які утримуються під вартою в експертному відділенні, у денний час не мають доступу до ліжок у палатах. В Українській психіатричній лікарні із суворим наглядом (Дніпропетровська область) – виведення на гігієнічні процедури пацієнтів здійснюється з інтервалом у дві години, при цьому до туалетної кімнати, розрахованої на п'ять осіб, виводиться вся палата одразу (іноді до 20 осіб). У Миколаївській обласній психіатричній лікарні № 1 (Львівська область) на час візиту пацієнти не були забезпечені постільною білизною та матрацами». Як зазначено в повідомленні, аналіз листування обох відомств «дає підстави стверджувати про недостатність активних дій Міністерства щодо розв'язання проблем у сфері належного забезпечення прав та свобод пацієнтів психіатричних закладів» [15].

Можна виділити низку причин, що лежать в основі проблем у забезпеченні державою прав людини в галузі охорони психічного здоров'я: недостатня сформованість державою системи органів та організацій, що мають забезпечувати гарантію і захист прав особи у сфері надання медичних послуг, низький рівень фінансування медичної галузі загалом та психіатричної служби зокрема, кваліфікація лікарів і спеціалістів соціальної сфери, порушення етики, недостатня обізнаність пацієнтів стосовно своїх прав, людський фактор. Вони є наслідком основної проблеми, що залишилась у спадок від радянських часів – органи та організації, що мають забезпечувати гарантію і захист прав людини, насправді орієнтовані не на захист прав пацієнтів, а на захист системи [16].

Захист прав людини в психіатрії – складова завдання щодо створення загальної системи захисту прав і свобод. Однією з багатьох неурядових організацій, що активно співпрацює з ООН, є Всесвітня медична асоціація (ВМА), створена ще в 1947 році громадянськими

організаціями лікарів різних країн світу. Складовою Всесвітньої медичної асоціації є Всесвітня психіатрична асоціація (ВПА), що займає тверду правозахисну позицію. Всесвітня психіатрична асоціація дотримується основних принципів, задекларованих у Гавайській декларації.

Згідно з Гавайською декларацією, метою психіатрії є лікування психічних захворювань та покращення психічного здоров'я. У положеннях Декларації засуджено зловживання психіатрією в усіх проявах і підкреслено, що психіатри повинні служити інтересам пацієнта, згідно з отриманими науковими знаннями і прийнятими етичними принципами. Гавайська декларація II затверджує права людей, що страждають на психічні захворювання. Вони мають право користуватися тими ж правами і свободами людини, що й інші громадяни. Вони не повинні бути об'єктом дискримінації на ґрунті психічного захворювання. Психічно хворі люди мають право на професійну, гуманну та гідну допомогу. Вони повинні бути захищеними від експлуатації, поганого поводження та приниження, відповідно до етичних стандартів Декларації (995–872), що була переглянута й ухвалена Генеральною асамблеєю ВМА (Відень, Австрія, 1983 р.).

Положення про погляди Всесвітньої психіатричної асоціації про права та юридичний захист психічно хворих, «Хартія прав психічно хворих пацієнтів», прийнята Генеральною асамблеєю ВПА VIII Всесвітнім конгресом із психіатрії (Афіни, Греція, 1989 р.), є основою Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 46/119 від 18 лютого 1992 року: «Захист осіб з психічними захворюваннями та покращення психіатричної допомоги» [17]; а також Резолюції А/46С721. У цій резолюції зазначено, що Генеральна Асамблея приймає Принципи захисту осіб із психічними захворюваннями і покращення психіатричної допомоги, що повинні прийматися без будь-якої дискримінації на ґрунті інвалідності, раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, юридичного або соціального статусу, віку, прав особистості і народження. У додатках до цих Принципів пояснено: основні свободи і права; захист неповнолітніх; життя в суспільстві; визначення психічного захворювання; медичне обстеження; конфіденційність; роль суспільства та культури; стандарти допомоги; лікування; медикаментозне лікування; згода на лікування; повідомлення про права; права пацієнта й умови в психіатричних установах; ресурси психіатричних установ; принципи госпіталізації; примусове лікування; процедурні гарантії; доступ до інформації; скарги; контроль і заходи; сфера діяльності Принципів, що стосуються психіатричних установ. Слід також відзначити Рекомендацію 1235 із психіатрії та прав людини [18].

Серед численних актів Всесвітньої психіатричної асоціації важливі документи рекомендаційного характеру – Міжнародний кодекс медичної етики, Дванадцять принципів надання медичної допомоги в будь-якій національній системі охорони здоров'я [19], Гельсінська декларація

«Етичні принципи медичних досліджень за участі людини як об'єкта дослідження» та інші [20].

Всесвітньою психіатричною асоціацією на сьогодні прийнято низку програмних документів рекомендаційного характеру, спрямованих на привернення уваги світової спільноти до найгостріших проблем, що стосуються правовідносин у сфері психіатрії.

Отже, захист прав людини є абсолютною цінністю цивілізованого суспільства. Дотримання прав і свобод людини й громадянина у сфері захисту прав і свобод однієї з найбільш уразливих верств населення – психічно хворих – є абсолютним і безперечним завданням нашої країни як розвиненої правової демократичної держави. Дискусія, що триває в суспільстві, сприяє реформуванню такої важливої сфери як надання психіатричної допомоги в аспекті медичного лікування, соціального захисту, правового супроводження та гарантій дотримання прав людини. Особи, які страждають на психічні розлади, мають користуватися тими ж правами та свободами людини, що й усі інші громадяни. Вони не повинні бути об'єктом дискримінації на основі психічного захворювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рудинский Ф. М. Права человека в современном мире. Сущность универсальной концепции прав человека / Ф. М. Рудинский // Наука прав человека и проблемы конституционного права. – М., 2006. – С. 60.
2. Всеобщая декларация прав человека [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права Резолюція 2200A [XXI] Генеральної Асамблеї ООН, 16 груд. 1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>.
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовт. 1973 р. № 2148-VIII ; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права Резолюція 2200A [XXI] Генеральної Асамблеї ООН, 16 груд. 1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm>.
5. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про цивільні та політичні права (1966 р.) ; Постанова Верховної Ради України від 25 груд. 1990 р. № 582-XII (582-12) [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/582-12>.
6. Другий факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, прийнятий резолюцією 44/128 Генеральної Асамблеї ООН від 15 груд. 1989 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 22. – Ст. 297 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/756-16>.
7. Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поведіння

та покарання. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/57/199 від 18 груд. 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www2.ohchr.org/english/law/cat-one.htm>

8. Донеллі Д. Права людини в міжнародній політиці / Донеллі Д. – Л. : «Кальварія», 2004. – С.17–18.

9. Насардинов Д. С. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод и законодательство и правоприменительная практика Российской Федерации : автореф. дис. на соискание науч. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 / Д. Насардинов. – М., 2003.

10. Россия. XX век. Статья 58/10. Надзорные производства прокуратуры СССР по делам об антисоветской агитации и пропаганде : аннотированный каталог. – М. : Межд. фонд «Демократия», 1999.

11. Прокопенко А. С. Безумная психиатрия / Прокопенко А. С. [Электронный ресурс]. –Режим доступа :

<http://hvp.by.ru>.

12. За матеріалами Московського «Меморіалу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://archive.khpg/index.php?id=1162803576>.

13. Кузьо Т. Повернення до радянської каральної психіатрії? / Кузьо Т. // Українська правда, 11 листоп. 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://blogs.pravda.com.ua/authors/kuzyo/4cdc0db627631/view_print/.

14. Діагноз Семена Глузмана // День, 12 листоп. 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/diagnoz-semena-gluzmana>.

15. Омбудсмен звинувачує МОЗ у порушенні прав психічно хворих 28 листоп. 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://racurs.ua/news/3182>

16. Галай А. О. Шляхи задіяння громадського руху до забезпечення прав пацієнтів в Україні: організаційно-правовий та управлінський аспекти / Галай А. О. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2008.

17. Москаленко В. Ф. Право на психічне здоров'я у нормативно-правових актах міжнародного та національного рівнів / В. Ф. Москаленко, Т. С. Грузева // Психічне здоров'я / Mental Health. – 2004. – № 4 (5). – С. 4–9.

18. Третякова В. Міжнародно-правові виміри профілактики, забезпечення та охорони психічного здоров'я населення / В. Третякова [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzizvru/2012_3/p12_34.html.

19. Дванадцять принципів надання медичної допомоги в будь-якій національній системі охорони здоров'я // Медичне право. – 2010. – № 5 (1). – С. 91.

20. Міжнародний кодекс медичної етики // Медичне право. – 2010. – № 5 (1). – С. 94.